

Ankara Ekonomisinde Gerileme Eğilimleri ve Yeni Yol Arayışları

Recession in Ankara Economy and Seeking for New Development Paths

Dr. Metin ÖZASLAN¹

DPT Uzmanı,

Ankara Üniversitesi Yarı Zamanlı Öğretim Görevlisi,

mozaslan@yahoo.com

Öz: Bu makalede Türkiye'de 1980'li yıllar sonrasında yaşanan kalkınma stratejisi değişikliği ile birlikte bu değişimin Ankara ekonomisine etkileri ve Ankara'nın ekonomik ve sosyal yapısının yakın dönem gelişim seyri ele alınacaktır. Zira, siyasi başkent olmanın yanı sıra, Cumhuriyet dönemi boyunca hızlı bir ekonomik gelişme performansı sergileyerek ülkenin başlıca ekonomik merkezlerinden biri niteliğini kazanmış olan Ankara, 1980 sonrası dönemde ekonomik durgunluk ve gerileme süreci içine girmiştir. Ankara'nın gerilemesi, Anadolu'nun da gerilemesi anlamına gelmektedir. Zira, 20. yüzyılda Anadolu'da yaşanan ekonomik ve sosyal kalkınma sürecinde Başkent Ankara lokomotif işlevi görmüştür. Ankara'nın başkent olmasıyla birlikte yüzlerce yıl boyunca ihmal edilen ve bir asker ve tahıl deposu olarak görülen Anadolu yeniden ekonomik ve sosyal kalkınma sürecine girmiştir. İstanbul'un son 30 yılda özeldir Ankara, genelde de Anadolu aleyhine tek kutup olarak hızlı bir büyüme göstermesi ise birtakım olumsuzlukları beraberinde getirmektedir. Bunlardan başlıcaları, Anadolu'nun diğer kentlerinin ekonomik ve sosyal gerilemesi, İstanbul merkezli Marmara bölgesine yoğun göç akımı ve bu bölgede yaşanan yoğun kent ve çevre sorunları ile deprem tehlikesinden kaynaklanan can ve ekonomik kayıp riskidir. Ankara'nın mevcut kaynaklarını en verimli şekilde değerlendirerek, yeniden kalkınma sürecine girmesini sağlayacak yerel kalkınma politikalarının uygulamaya geçirilmesi içinde bulunduğumuz dönemde yaşamsal önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik değişim, Ankara ekonomisinde gerileme

Abstract: The aim of this paper is to analyze the changing economy policies and their impacts on the economic and social structure of capital Ankara. Ankara, as the capital

¹ Bu çalışmada geçen analiz, yorum ve değerlendirmeler yazarın çalıştığı kurum ve kuruluşları bağlamamaktadır. Sorumluluk yazara aittir.

city of Turkey, had experienced a rapid economic development process during the second and the third quarter of the 20th century and thereby become one of the main economic centres of the country. However, after 1980's, by the impact of changing economy policies the city has entered into a recession period. Recession in Ankara economy also means recession in Anatolian economy. Because, Ankara had functioned as a locomotive for the Anatolian economy during the 20th century. After 1980s İstanbul has become the single economic development pole that causes some problems such as the recession of Anatolian cities, mass migration to İstanbul and Marmara Region and the threat of earthquake.

In the current era, by reevaluating the local potentials Ankara needs to develop alternative development sectors in order to enter into redevelopment process.

Key words: *Economic change, Rcession in Ankara Economy*

1. Giriş

Küreselleşme eğilimleri ile iletişim, ulaşım ve teknolojiye yaşanan gelişmeler, ekonomik yapıyı, üretim örgütlenmesini ve ekonomik faaliyetlerin mekan üzerindeki dağılımını önemli ölçüde etkilemiştir. Son 30-40 yılda sanayi coğrafyasında dikkate değer değişimler meydana gelmiş, bir yanda fordist sanayi örgütlenme temelinde kalkınma sürecine girmiş eski sanayi bölgeleri gerileme sürecine girerken, diğer yandan da post-fordist esnek üretim süreçleri ve örgütlenmeleri temelinde yeni sanayi mekanları veya yerel kalkınma odakları ortaya çıkmıştır. Mekansal değişimler bazında meydana gelen diğer bir gelişme ise bilgi ve enformasyona dayalı uluslararası hizmet ekonomisinin önem kazanmasına paralel olarak, sanayi faaliyetleri aleyhine yükselen hizmet sektörünün özellikle metropolitan kentlerde yoğunlaşma eğilimleri ve bu kapsamda finans, bankacılık, pazarlama, danışmanlık gibi faaliyetlerin “dünya kentleri”nde yoğunlaşmaya başlamasıdır (Sassen, 1994; 1991; Kasarda, 1996; Knox, 1996)

Küreselleşme dinamikleri, ulusal ekonomilerin makro-ekonomik yapılarında olduğu kadar, kentlerin ve bölgelerin gelişme eğilimlerinde de önemli değişimler yaratmıştır. Çok sayıda ülkede 1970'li yıllarda yaşanmaya başlayan değişim sürecine Türkiye, 1980 yılında 24 Ocak İstikrar Tedbirleri olarak bilinen ve geniş kapsamlı makro-ekonomik politika değişikliklerini içeren kararlar ile adım atmıştır. İzleyen dönemlerde diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de dışa açılma süreci ile birlikte, ekonomik coğrafyada önemli dönüşümler yaşanmaya başlanmıştır. Bu süreçte yaşanan değişimlerden başlıcaları şunlardır:

- Ülkenin en büyük ekonomik merkezi olan İstanbul, sanayisini çevre illere desantralize ederken, hizmet sektörüne dayalı faaliyetlerde büyüme sürecine girmiştir.
- İstanbul'un çevresinde (arabölgesinde/ hinterlandında) yer alan kentler (Marmara Bölgesi İlleri) sanayi desantralizasyon eğilimlerine koşut olarak sanayi faaliyetlerde yoğunlaşma eğilimlerini artırarak büyüme sürecine girmiştir.
- Kamu sanayi yatırımlarına dayalı olarak geçmiş dönemlerde büyüme süreci yaşamış kentler, kamunun sanayi faaliyetlerinden çekilmesiyle birlikte ekonomik ve sosyal gerileme sürecine girmiştir.
- Esnek üretim stratejilerine ve ucuz işgücüne dayalı olarak Anadolu'nun farklı bölgelerinde yeni sanayi odakları ortaya çıkmıştır.
- Gelişen küresel turizme koşut olarak bazı kentler uluslararası ölçekte turizm mekanları olarak uzmanlaşarak hızlı bir kalkınma süreci yaşamışlardır.
- Tarıma dayalı kentler ekonomik gerileme sürecine girmiştir.

Bu makalede son 30 yıllık dönemde İstanbul'un hizmet sektörüne dayalı faaliyetlerde küresel ölçekte bir metropol olarak öne çıkması, başta Ankara olmak üzere diğer metropol kentlerin gelişme serüveni ve 1920-1980 dönemi arasında ülkenin ikinci büyük metropolü olarak öne çıkan Başkent Ankara'nın son dönemlerde tecrübe ettiği ekonomik ve sosyal gerileme süreci incelenecektir.

2. İstanbul'un Hizmet Sektörü Temelinde Hızla Yükselişi

Ulusal kalkınma sürecinin başlangıç aşamalarında kalkınma dinamiklerinin belirli metropol kentlerde yoğunlaşma eğilimi tüm ülkelerde görülen bir olgudur. Bazı gelişmekte olan ülkelerde bu tür metropol kentlerden başlıcaları Brezilya'da San Paulo, Filipinler'de Manila, Pakistan'da Karaçi, Arjantin'de Buenos Aires ve Mısır'da Kahire'dir. Ülkelerin görece gelişmiş bölgelerinde yer alan büyük kentlerin kalkınma için en çekici noktaları oluşturdukları bilinmektedir. Çeşitli tarihsel faktörler yanında, yığılma ekonomileri ve ulaştırma altyapısının kesişme noktaları olmaları bu merkezlere görece üstünlük sağlamaktadır (Eraydın, 2020). Ayrıca, pazar imkanları ve işgücü temininde sağladıkları avantajlar bu şehirlerin oluşumundaki diğer önemli nedenlerdir. Türkiye'de de mekansal gelişme tarihsel olarak İstanbul'un içinde yer aldığı Marmara Bölgesi odaklı olmuştur. Marmara Bölgesi dışında Ege Bölgesi'nde İzmir ve çevresi, Akdeniz Bölgesi'nde Adana-İçel aksı, Orta

Anadolu'da da Başkent Ankara diğer büyüme kutupları olarak öne çıkmışlardır. Bölgesel merkez olarak nitelendirdiğimiz bu dört gelişme odağı, 1980 öncesi dönemde sanayi ve hizmet sektörüne dayalı olarak büyümelerini sürdürmüşlerdir.

Bununla birlikte bu dört merkez içerisinde İstanbul merkezli Marmara Bölgesi'nin ağırlığı her zaman önde olmuştur. İthal ikame politikalarının yoğun olarak uygulandığı 1965-79 döneminde Marmara Bölgesi'nin ülke GSYİH'sı içindeki payı yüzde 30.6'dan 34.6'ya çıkmıştır. Sözkonusu dönemde Marmara'daki gelişmenin merkezinde İstanbul ili yerilirken, gelişmede lokomotif görevini sanayi sektörü üstlenmiştir. 1965 yılında İstanbul'un toplam ülke katma değeri içerisindeki payı yüzde 30.57 iken, bu oran 1975 yılında yüzde 33.36'ya yükselmiştir (Bulutay ve Ersel, 1969). 1980'li yıllarda da İstanbul'un kutup pozisyonu belirleyici olurken, İstanbul'u izleyen ikinci büyüme kutbu ise Ege Bölgesi'nin ekonomik merkezi İzmir olmuştur.

1980'li yıllar sonrasında bölge merkezlerinde dikkat çeken bir gelişme, geçmiş dönemlerde birer kutup olarak ortaya çıkmalarında belirleyici ana sektör olan sanayiden ziyade hizmet sektörünün öne çıkmasıdır. Nitekim, 1980'e kadar olan dönemde çarpık kentleşme-sanayileşme ilişkisinin de sembolleri olan Haliç ve Bornova'daki sanayi yoğunlaşma ve çevre kirliliği, buralardaki sanayinin şehir dışına taşınmasıyla giderilmiştir. 1980-2000 döneminde büyük kentlerde imalat sanayinin payı azalmış, bununla birlikte, üretimden ziyade üretilen ürünlerin kontrol edilmesi ve dağıtımında söz sahibi olma rolleri artmıştır (Karakurt, 2004). Dünya kentleri literatüründeki örneklere benzer şekilde, daha küçük ölçekte bir ardbölgeye ve kontrol alanına sahip olmakla beraber, ticaret, yönetim, finans, üretim ve hizmet sektörünün planlandığı ve kontrol edildiği merkez olma işlevleri artmıştır. Dünya ekonomisinin temel karar verme noktaları olan küresel kentlerin başında New York, Londra, Tokyo ve Paris gibi kentler yerilirken, ülkemizde ise İstanbul, küresel kent olma yönünde en güçlü aday olarak öne çıkmıştır.

Nitekim İstanbul 1980'li yıllarda başta finans olmak üzere hizmet sektörü faaliyetlerine dayalı olarak bölgesel merkez olma işlevini güçlendirmiştir². İstanbul, sanayi tesislerini çevresine yayarken hizmet sektörü

² İstanbul'dan üretim birimleri çevreye taşınmakla birlikte, yönetim birimleri İstanbul'da kalmaya devam etmektedir. Sözgelimi ardbölge illerden başlıcası olan Kocaeli'nde sanayinin oldukça gelişmiş olmasına rağmen ticaret sektöründe paralel bir gelişmenin olmamasının temel nedeni,

faaliyetlerine dayalı olarak bir “küresel kent” fonksiyonu üstlenmeye başlamış ve sadece Türkiye’nin değil, Karadeniz, Orta Doğu, Kafkaslar, Balkanlar ve Kuzey Afrika’dan oluşan bir coğrafyanın da karar merkezi olmaya başlamıştır. Böylece İstanbul, Türkiye’de dünya ekonomisiyle en çok etkileşimde bulunan, uluslararası piyasalara hizmet veren ve bu anlamda uluslararası piyasaların da ilgisini çeken başlıca kent olmuştur (Yücel, 1994). İstanbul’un hizmet sektörüne dayalı olarak küresel bir kent olarak yükselmesinin nedenlerinden biri küresel sermayenin ilişkide olduğu grupların önemli bir çoğunluğunun İstanbul’da olması iken, diğer bir neden de kent yöneticilerinin, kentin potansiyelini değerlendirmek üzere uyguladıkları çeşitli politikalar olmuştur (Şenlier ve Eryılmaz, 2004). Ülkenin en önemli hizmet merkezi olma sürecinde Marmara’nın en iddialı alternatifi ise İzmir merkezli Ege Bölgesi olmuştur. Bununla birlikte, hem ithal ikameci kalkınma döneminde, hem de izleyen dış açılma döneminde İstanbul merkezli Marmara bölgesi payını sürekli artırmıştır. Diğer büyüme kutupları olan İzmir ve Adana da gelişmelerini sürdürmüşlerdir, ancak, İstanbul onlarla da arayı açmıştır. Belirli bir büyüklüğe erişen sanayi guruplarının İzmir ve Adana’dan İstanbul’a taşınması her iki kentin yönetici ve elitleri tarafından büyük bir tehdit olarak görülmüştür. Ayrıca, zengin tarımsal hinterlanda sahip olan Ankara, İzmir ve Adana’nın 1980 sonrası dönemde tarım aleyhine iç ticaret hadlerinin değişmesi ve tarımın görece öneminin azalmasıyla kırsal kesimlerinde ekonomik gerileme yaşanması da bu kentlerin gelişimi açısından olumsuz bir gelişme olmuştur.

1980 sonrası dönemde İstanbul, bir yandan sanayisini çevre illere desantralize ederken, diğer yandan da hizmet sektörüne dayalı faaliyetlerde hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. 2000’li yıllarda İstanbul’un küresel ölçekte hem bir finans merkezi hem de kültür başkenti ilan edilmesi de İstanbul’un büyüme sürecini tetikleyen unsurlar olmuştur. Son dönemlerde İstanbul, ulusal ve küresel ölçekte önemli bir kent olarak öne çıkarken, bir yandan küresel kent imajı güçlenmiş, diğer yandan da ekonomik olarak gelişme göstermiştir. Diğer yandan başkent Ankara ise, 1980 sonrası dönemde İstanbul’un aksine ekonomik gerileme sürecine girmiştir. 1980 sonrası dönemde Ankara’dan taşınan kültür, sanat, medya vb aktivitelerin yarattığı ekonomik ve sosyal daralmaya ilave olarak, İş Bankası da dahil olmak üzere çok sayıda özel bankanın genel

burada yer alan fabrika ve işletmelerin merkez bürolarının İstanbul’da bulunmalarıdır. Üretimin kontrolü, geliştirmesi, yönetim, pazarlama, muhasebe gibi işlemler İstanbul’da bulunan merkez bürolarda gerçekleştirilmektedir.

müdürlüklerinin İstanbul'a taşınması, Ankara ekonomisi açısından olumsuz bir gelişme olmuştur. Tüm bunların üzerine, 2000'li yılların sonunda İstanbul'un "finans merkezi" olarak ilan edilmesi ve Başkent Ankara'daki kamuya ait finans kurumlarının da İstanbul'a taşınmasına yönelik karar Ankara ekonomisi açısından bir diğer büyük tehdit oluşturmuştur. Zengin sanayi, hizmetler ve tarım potansiyellerine rağmen Ankara'nın son 30 yıllık dönemde her hangi bir sektör veya işkolunda belirgin bir çıkış sergileyememesi ve mevcut potansiyellerini değerlendirememesi sonucunda içinde bulunduğumuz dönem Ankara ekonomisi açısından sancılı bir dönem olarak yaşanmaktadır (Özaslan, 2010). Ekonomik durgunluk sosyal ve kültürel yaşama da damgasını vurmaktadır. Oysa Ankara'nın ekonomik ve sosyal dinamizmi, sadece Ankara açısından değil, başta çevresinde yer alan Orta Anadolu kentleri olmak üzere tüm Anadolu kentleri açısından önem taşımaktadır.

3. Tarihi bir Perspektifte Ankara Ekonomisi

Binlerce yıllık bir tarihe sahip olan Başkent Ankara, Anadolu'daki merkezi konumu itibarıyla tarih boyunca çok eski uygarlıklara ev sahipliği ve başkentlik yapmıştır. Çeşitli dönemlerde tüm Anadolu yarımadasının veya Orta Anadolu Bölgesi'nin merkezi olmuştur. Ankara ve çevresinde yetişen Ankara tiftik keşisinden elde edilen sof kumaş tekelinin verdiği karşılaştırmalı üstünlükle 18'nci yüzyıla kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun en gelişmiş şehirlerinden biri olan Ankara, bu tarihten sonra 20'nci yüzyılın ilk çeyreğine kadar ekonomik gerileme süreci yaşamıştır. Ekonomik gerilemede, uluslararası ticaret yollarının değişmesi, merkezi Osmanlı idaresi tarafından Anadolu'nun ihmali, Celali İsyancıları, Anadolu'nun sanayileşen Batı ülkelerinin açık pazarı haline gelmesi, Ankara tiftik tekelinin kaybedilmesi gibi iktisadi ve toplumsal olaylar yanında, kuraklık, kıtlık, çekirge salgınları, yangınlar ve salgın hastalıklar gibi çeşitli felaketler etkili olmuştur.

Yüzyıllar boyunca stratejik öneme sahip bir kale ve siyasi merkez olması yanında, 19'uncu yüzyıla kadar önemli bir ekonomik ve ticari merkez olan Ankara'da 19'uncu yüzyıl ise, birçok yönden bir kırılma noktası olmuştur. Tüm bu olumsuz gelişmeler sonucunda sosyal yapı gerilemiş, nüfus hızla azalmış, kent merkezinin nüfusu 20 binlere kadar inmiştir. Sadece kuraklıkları ele alacak olursak 19'uncu yüzyılda Ankara'da üç büyük kuraklık-kıtlık yaşandığı bilinmektedir. Bunlarda ilki 1845 yılında başlamış ve 7 yıl sürmüştür. Bu kuraklık ve kıtlık sonucunda yaklaşık 6-7 bin Ankaralı ölmüştür. Bir diğeri güneşteki patlamalar sonucunda 1870 yılında yaşanmaya başlanmış ve 2-3 yıl

sürmüştür. 19'uncu yüzyılın son büyük kuraklığı ise 1890 yılında yaşanmıştır. Tüm bu kuraklıkların sonucunda çok sayıda insan ve hayvan telef olmuştur.

20'nci yüzyıla Ankara bakımsız bir Anadolu kasabası görünümüyle girmiştir. 27 Aralık 1919'da başta Gazi Mustafa Kemal olmak üzere Heyeti Temsiliye'nin Ankara'ya gelmesiyle Ankara önce Milli Mücadele'nin merkezi olmuş ve Ulusal Kurtuluş Savaşımızda önemli bir konum üstlenmiş, izleyen dönemde ise ülkemizin yabancı işgalinden kurtarılmasıyla birlikte, 13 Ekim 1923'de kabul edilen bir kanunla yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti ilan edilmiştir. Ankara'nın başkent olması, yeniden ve eşine az rastlanır bir biçimde hızlı bir gelişme yaşamasına neden olmuştur. Ankara, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren, başta kamu hizmetleri alanında olmak üzere çok sayıda hizmet sektörü işkolunda ülkesel ölçekte önemli bir merkez olmuştur. 1924 yılında "*Ankara Şehremaneti Kanunu*" çıkarılarak Ankara Belediyesi kurulmuş ve Şehir, İstanbul'a benzer bir yönetime kavuşturulmuştur. Ankara'nın başkent olarak planlanması ve yapılaşması, büyük bir kültürel değişimin, büyük bir çağdaşlaşma projesinin de temel taşı ve başlangıcıdır. Öyle ki Şenyapılı (2004) Cumhuriyet'in Ankarasını "Bir modernleşme öyküsü" olarak tanımlamıştır. Ayrıca, Ankara'nın Başkent olmasıyla, Anadolu'nun mahrum bırakılması pahasına İstanbul'un yarattığı dengesiz gelişme eğilimleri kırılmış, Ankara'nın hızlı bir kalkınma sürecine girmesiyle birlikte Anadolu'da da ekonomik ve ticari faaliyetler ile sosyal ve coğrafi mobilite canlılık kazanmıştır.

Ankara, Cumhuriyetle birlikte yeni Türkiye idealinin de bir sembolü olmuştur. Cumhuriyetle birlikte Ankara'da sadece bir başkent kurulmamış, aynı zamanda yeni bir kültürel yapının ve çağdaş bir ulusun kurumları da oluşturulmuştur. Ayrıca, Cumhuriyet'in ilk 20 yılında Başkent Ankara'da kent ve imarı planı yapımı (örnek Jansen Planı) ve kamuya ait çok sayıda tesis ve bina yanında, geniş yollar, bulvarlar, büyük yeşil alanlar, parklar, spor tesisleri, sağlık kurumları, kültürel tesisler, hizmet binaları ve eğitim tesisleri ile okullar yapılmıştır. Cumhuriyet modern bir toplumun ve başkentini gerektirdiği kurumlaşmayı ve yapılaşmayı birlikte yürütmüştür.

Başkent olduktan sonra hızlı bir şekilde sosyal, ekonomik, siyasal, askeri ve kültürel gelişime sahne olan Ankara, başkentlik fonksiyonları gereği özellikle hizmetler sektöründe önemli bir gelişme kaydetmiş ve ülkemizin ikinci büyük kenti haline gelmiştir. Bununla birlikte, Ankara ekonomisinin ülke ekonomisi içerisindeki göreceli konumu 1980 sonrası dönemde gerileme sürecine girmiştir. Bilindiği üzere Ankara, başkentlik fonksiyonları gereği kamu hizmetlerinin yoğunlaştığı bir merkezdir. Diğer bir deyişle önemli ölçüde bir

“memur kenti”dir. Bir yönüyle de “öğrenci kenti” olarak bilinmektedir. Kamunun ekonomik rolünün azalması ve kamu hizmetleri alanında yaşanan gerileme ise Ankara ekonomisindeki daralmanın ana nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Finans, bankacılık ve danışmanlık faaliyetleri gibi diğer hizmet sektörü alanlarında da Ankara gerekli atılımları yapamamıştır. Ayrıca, içinde bulunduğumuz dönemde kamuya ait finans merkezlerinin İstanbul’a taşınması, Ankara ekonomisi açısından olumsuz bir sürece işaret etmektedir. Çarpan etkisiyle birlikte Ankara ekonomisi açısından önemli bir iş hacmi ve istihdam kaynağı olan kamu finans kurumlarının Ankara’dan taşınması, Ankara ekonomisinin gerilemesini tetikleyen diğer bir önemli unsur olacaktır.

Kamu hizmetleri daralırken, Ankara’da özel sektörün de yeterince iş hacmi ve istihdam yaratamadığı görülmektedir. Ankara sanayisi küreselleşen ekonomiye uyum sağlamakta güçlük çekmekte ve yön aramaktadır. Benzer şekilde Ankara tarımının da gerileme sürecinde olduğu görülmektedir. Diğer yandan geri kalmış kentler ve bölgeler ile çevre ilçe ve kırsal kesimden ise yoğun bir göç baskısıyla Ankara nüfusu artmakta, istihdam yaratılamayan bir ortamda kayıt dışı ekonomi ve enformel sektöre kayış yaşanmaktadır. Artan nüfus baskısı ile kent ekonomisinde yaşanan sorunların birleştiği bir ortamda, işsizlik ve yoksulluk sorunları artış göstermektedir. İzleyen alt başlıklarda Ankara’nın ekonomik ve sosyal göstergeleri ve tecrübe ettiği ekonomik gerileme süreci karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

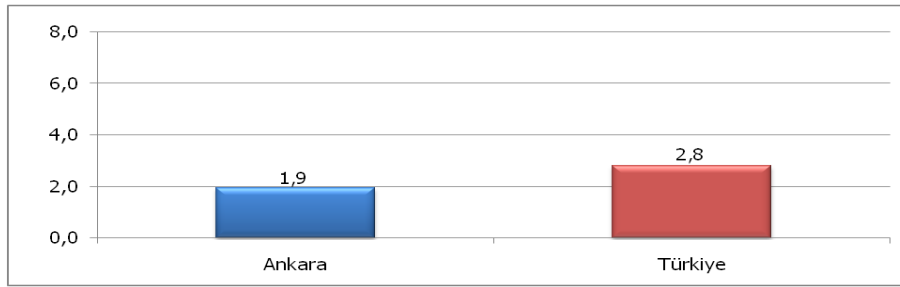
4. Ankara Ekonomisinde Gerileme

4.1. Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) Verileri

Gayrı safi yurtiçi hasıla (GSYH) serisi iller bazında 2001 yılına kadar gelmektedir. TÜİK, 2001 yılından bu yana iller bazında GSYH verisi üretmemektedir. Mevcut veriler incelendiğinde, 1987 yılı itibarıyla Ankara’nın ülke GSYH içindeki payının yüzde 8,67 düzeyinde olduğu görülmektedir. 2001 yılına gelindiğinde ise bu oran yüzde 7,71 düzeyine gerilemiştir. Gerileme yüzde 1’lik bir düzeyde de olsa yüksek bir orandır ve Ankara’nın 14 yıllık dönemde ekonomik tabanının zayıfladığına işaret etmektedir. Ayrıca, 1987-2001 döneminde Türkiye’nin yıllık ortalama GSYH büyüme hızı yüzde 2,8 iken, Ankara’nın büyüme hızı yüzde 1,9 düzeyinde kalmıştır. Anılan dönemde Türkiye düşük bir büyüme performansı sergilemiştir. Ancak, Başkent Ankara’nın daha düşük bir büyüme

performansı sergilemesi Ankara ekonomisi açısından dikkat çekmektedir. Belirtilmesinde yarar görülen bir konu İstanbul ve İzmir gibi büyük kentlerin de Ankara'nın oldukça üzerinde bir büyüme performansı sergilemesidir. Zira, İzmir anılan dönemde yüzde 2,7 oranında bir büyüme ortalaması gerçekleştirmiş iken, İstanbul Türkiye ortalamasının da oldukça üzerinde olan yüzde 3,1'lik büyüme oranıyla Ankara ile olan ekonomik gelişmişlik farkını daha da açmıştır.

Çizelge 1. Yıllık Ortalama GSYH Büyüme Hızları (1987-2001, Yüzde)

Kaynak: TÜİK

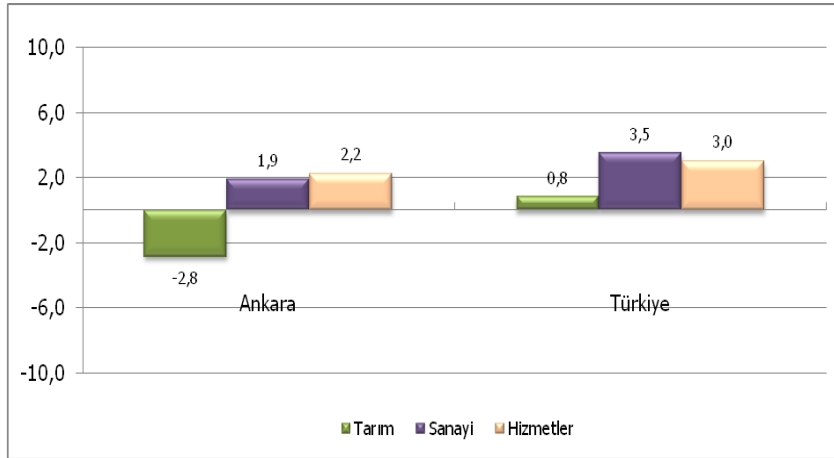
1987–2001 döneminde Türkiye ekonomisi toplamda yüzde 47,06 oranında büyümüştür. Ankara'nın büyüme performansı bu oranın da altında gerçekleşmiştir. Ankara'nın ekonomik büyüme performansı anılan dönemde ülke geneline göre düşüş göstermiştir. Ankara ekonomisinin ülke ekonomisi içerisindeki göreceli payı azalırken, fert başına düşen GSYH'nin Türkiye ortalamasına göre oranı da gerilemektedir. Türkiye ortalaması 100 kabul edildiğinde 1987 yılında Ankara'da fert başına GSYH 134 birim iken, bu oran 2001 yılında 128 birime gerilemiştir. 1987–2001 döneminde fert başına gelirin değişim oranına bakıldığında Ankara'nın Türkiye ortalamaları altında bir gelir performansı sergilediği görülmektedir. Söz konusu dönemde Türkiye genelinde fert başına gelirin yüzde değişimi 31,76 iken, Ankara yüzde 26,40'lık bir gelir artışıyla Türkiye ortalamasının oldukça altında kalmıştır. Özetle, Ankara ülke genelinde elde edilen fert başına gelir artış oranlarını yakalayamamıştır. Bu durum ildeki ekonomik faaliyetlerin kişi başına katma değeri yeterince artıramadığını göstermektedir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, iller ve bölgeler bazında GSYH ve fert başına gelir verileri 2001 yılından bu yana üretilmemektedir. Ancak, bir ölçüde de olsa bu verileri ikame edecek daha güncel başka bir gösterge,

TÜİK tarafından “Gayrisafi Katma Değer (GSKD)” adıyla sadece 2004, 2005 ve 2006 yıllarını içerecek şekilde ülke genelindeki 26 adet Düzey 2 bölgesi kapsam tutularak üretilmiş ve yayımlanmıştır. Bu veriler incelendiğinde 2004’te 26 Düzey 2 Bölgesi içinde 3’üncü sırada olan Ankara’nın 2004 ve 2005’te 4’üncü sıraya gerilediği görülmektedir. Bir yıllık dönemde bile 3’üncü sıradan 4’üncü sıraya inmek Ankara’nın Türkiye pastası içindeki gelir payının azaldığını ve Ankara ekonomisinin kronik bir durgunluk içinde olduğunu ve gerilediğini göstermektedir. Bu durum üzerinde ciddi düşünmeyi gerektirir.

Çizelge 2’de tarım, sanayi ve hizmetler olmak üzere ana sektörlerin 1987-2001 döneminde Ankara ve Türkiye’de büyüme performansı görülmektedir. Ankara tüm sektörlerde Türkiye ortalaması altında bir performans sergilemekle beraber, özellikle tarımda ciddi bir gerileme yaşadığı dikkat çekmektedir. Nitekim, Ankara’da, gerilemenin en çok yaşandığı sektör tarım sektörüdür.

Çizelge 2. Yıllık Ortalama GSYH Sektörel Büyüme Hızları (1987-2001, Yüzde)

Kaynak: TÜİK

Görüldüğü üzere, en temel ekonomik büyüme göstergesi olan GSYH ve GSKD göstergeleri çeşitli boyutlarıyla incelendiğinde son 20-30 yıllık dönemde Ankara ekonomisinin kronik bir durgunluk ve gerileme süreci içerisinde olduğu görülmektedir. İzleyen alt başlıklarda ekonomik

gerilemenin boyutları ve yansımaları hizmetler, sanayi ve tarım olmak üzere üç ana sektörde ele alınacaktır.

4.2. Ana Sektörler İtibarıyla Ankara Ekonomisi

Ankara'da başat sektör başkentlik fonksiyonları gereği hizmetler sektörüdür. 2001 GSYH verilerinde de, 2004-2006 GSKD verilerinde de Ankara hizmetler sektörü Türkiye ortalaması üzerinde yer almaktadır. GSYH ve GSKD veri tabanı farklılıklar arz etmekle birlikte Ankara'da hizmetler sektörünün kamu hizmetlerindeki gerilemeye koşut olarak il içi payının düşüş gösterdiği, diğer yandan sanayi sektörünün ise 2000'li yıllarda il içi dağılımda payını artırdığı görülmektedir. Ankara'da sanayi sektörü halen Türkiye ortalamalarının altında kalmakla beraber, son yıllarda yükselme eğilimi göstermektedir. Ayrıca Ankara'da 2000'li yıllar sonrasında kurulan sanayi işletmelerinin önemli bir çoğunluğunun planlı sanayi bölgeleri olan organize sanayi bölgelerinde yer alması kent-çevre ve sanayi kalkınma ilişkisinin nisbeten dengeli bir yapıda geliştiğini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Ankara'da tarım sektörü ise Türkiye ortalamalarının oldukça altında kalmakta ve yıllar itibarıyla payının daha da azaldığı görülmektedir.

Tablo 1: Sektörlerin GSYH ve GSKD Payları, Yüzde

	Tarım	Sanayi	Hizmetler
Ankara 2001	3,7	13,0	83,3
Türkiye 2001	12,1	25,7	62,2
Ankara 2004	3,4	25,2	71,4
Ankara 2005	3,4	24,8	71,8
Ankara 2006	2,8	24,7	72,5
Türkiye 2006	9,4	28,2	62,4

Kaynak: TÜİK

Not: 2001 yılına ait veriler GSYH, 2004, 2005 ve 2006 yılları verileri ise GSKD'dir.

4.3. Hizmetler Sektörü

Başkentlik fonksiyonları gereği Ankara ekonomisinde hizmetler sektörü ana sektördür. 2001 yılı itibarıyla hizmetler sektörünün Ankara ekonomisi içindeki payı yüzde 83,3'tür. Oysa, aynı yıl hizmetler sektörünün Türkiye ekonomisi içerisindeki payı yüzde 62'de kalmaktadır. 2004-2006 arasındaki üç yıllık dönem için hesaplanan gayri safi katma değer (GSKD) verilerine göre hizmetler

sektörünün il içi dağılımda payının azaldığı görülmektedir. 2006 yılı itibarıyla Ankara'nın gayri safi katma değerinde hizmetlerin payı yüzde 72,5 olarak hesaplanmıştır. Hizmetler sektörünün Türkiye gayri safi katma değeri içerisindeki payı ise yüzde 62,4'tür.

Veri tabanı farklılaşmakla beraber hem GSYH hem de GSKD verilerinde hizmetler sektörü Ankara ekonomisi içerisinde en önemli sektördür. Ancak kamu ekonomisinin ve başkentlik fonksiyonlarının gerilemesine koşut olarak hizmetler sektöründe de ciddi sorunlar yaşanmaktadır. İstanbul'un bir finans merkezi olarak gelişmesine koşut olarak Ankara ekonomisinde bankacılık, finans ve danışmanlık gibi üretici alanlarda gelişme yavaşlamaktadır. Kamuya ait banka ve finans kurumlarının "finans merkezi" olarak ilan edilen İstanbul'a taşınması da Ankara ekonomisi açısından önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Kamu istihdamında gerileme de hizmetler sektöründeki gerilemenin bir diğer nedenini oluşturmaktadır.

Hizmetler sektörünün önemli bir bileşeni olan turizm sektöründen ise Ankara ekonomisinin yeterince yararlanamadığı ve mevcut potansiyelin değerlendirilemediği görülmektedir. Oysa turizm sektörü tüm dünyada hızla gelişen bir sektördür. Dünya Turizm Örgütü verilerine göre 2010'da 1 milyar civarında insan seyahat etmiş ve sektörde yaklaşık 1 trilyon dolarlık bir sektörel büyüklük oluşmuştur. Özgün tarihi değerleri, kültürel mirası ve başkentlik kimliği gibi önemli potansiyelleri bulundurmakla birlikte aşağıdaki turizm istatistiklerinden de izlenebileceği üzere Ankara, turizm sektöründe ülkemizin en geri kalmış illerinden birisi niteliği taşımaktadır.

TÜİK'in 2007 yılı verilerine göre Ankara'da 7281 yatak kapasiteli 130 adet konaklama tesisi bulunmaktadır. 2007 yılında Ankara'ya 506 bini yerli olmak üzere toplam 532 bin turist gelmiş ve toplam 733 bin gece konaklamıştır. Ankara'yı ziyaret edenlerin ortalama kalış süresi 1,4 gündür. Tesislerin doluluk oranı ise yüzde 27,5'tur. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın (KTB) 2009 yılı verilerine göre ise Ankara'da 5 yıldızlı otellerde ortalama kalış süresi 1,5 gün, doluluk oranı ise yüzde 32,7'dir. Her iki gösterge de Türkiye ortalamalarının hayli altında kalmaktadır. Zira Türkiye'deki 5 yıldızlı otellerde ortalama kalış süresi 3,5, doluluk oranı ise yüzde 50,6'dır. Ankara'ya gelen turist sayısı da, kalış süreleri de oldukça düşüktür. Mevcut veriler, önemli potansiyelleri barındırmakla beraber Ankara'da turizm sektörünün gelişme gösteremediğini ve mevcut potansiyellerden yararlanılmadığını göstermektedir.

Başkent Ankara'nın ekonomik tabanını zenginleştirmek ve turizm sektörü pastasından daha fazla pay alabilmek için ilin turizm potansiyelinin bir program dahilinde değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu kapsamda Ankara'da önemli potansiyeli bulunan termal-sağlık turizmi, kongre turizmi, golf, yayla, kamp-karavan, kuş gözlemi ve agro-turizm öncelik taşıyan turizm alanları olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca sayısız uygarlığa ev sahipliği yapan ve çok sayıda kültürel mirası barındıran Ankara Kalesinin ve Ulus Tarihi Kent Merkezinin bir açık hava müzesine dönüştürülmesi için gereken çalışmaların hızla tamamlanması gerekmektedir. Ek olarak, Ankara çevresindeki Gordion gibi antik merkezlerin tanıtımının yapılması Ankara turizmin gelişimi açısından önemlidir. Ankara'ya uluslararası direkt uçuşların sağlanması da Ankara turizmin potansiyelinin harekete geçirilmesinde büyük öneme sahiptir.

Cumhuriyetle birlikte Ankara'nın siyasi başkent olmanın yanında "kültür ve sanat kenti" olma özelliği de son dönemlerde aşınmakta ve Ankara kültür sanat zeminini önemli ölçüde kaybetmektedir. Ankara kültür ve sanat alanlarındaki öncü rolünü yitirirken, Ankara'daki sanat faaliyetleri İstanbul'a taşınmaya başlamıştır. 1980 sonrası dönemde özel TV'lerin ve medya kuruluşlarının merkezlerinin İstanbul'da kurulması ve Ankara'da bulunanların İstanbul'a taşınmasına koşut olarak İstanbul özellikle popüler kültür ve sanat faaliyetlerinin merkezi durumuna gelmiştir. Bu durum Ankaralı sanatçıların da önemli ölçüde İstanbul'a göç etmesine neden olmuştur. Kültür ve sanat alanlarında yaşanan gerilemenin bir sonucu olarak son dönemlerde "*Ankara'nın taşralaştığı*"na yönelik tesbitlerin genel bir kanıya dönüştüğü gözlenmektedir.

Ankara'nın mevcut kültür-sanat potansiyeli ve başkent olma niteliği dikkate alınarak kapsamlı bir programla "Ankara'nın Kültür ve Sanat Başkenti" olma niteliği güçlendirilmelidir. Zira, son yıllardaki yaşanan gerilemeye rağmen Başkent Ankara, kültür ve sanat adamı yetiştiren üniversite ve okulları, tiyatroları, opera ve balesi, orkestraları, koroları, müzeleri, galerileri ve resim koleksiyonları, kültür ve sanat festivalleri ve kültür ve sanat vakıfları ile ülkemizin halen önemli bir kültür merkezidir. Ankara'daki kültür ve sanat kurumları yalnız Ankara'ya değil, tüm ülkeye hizmet vermekte ve insan yetiştirmektedir. Ankara'daki kültür kurumlarının önemli bir çoğunluğu ise yine Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurulmuştur.

Son dönemlerde yaşanan olumsuz gelişmelere rağmen, kültür ve sanat altyapısı açısından Ankara'nın ulusal ölçekte merkez olma potansiyeli tartışılmaz. Mevcut kültür-sanat potansiyelinin Başkent Ankara'ya yakışır şekilde geliştirilmesi, kültür ve sanat hayatının altyapısını oluşturan

eksikliklerin giderilmesi önem taşımaktadır. Nitekim halen Ankara’da büyük bir konser salonu, kongre merkezi, sergi sarayı ve ulusal müzeler bulunmamaktadır. Bu eksiklikler başkentler için kabul edilemez eksikliklerdir. Zira, başkentler ülkelerinin vitrini konumundadır. O ülkeye ait tüm güzellikler, özgünlükler ve semboller öncelikle başkentlerde sergilenirler. Öyleyse Başkent Ankara’da Türkiye’yi temsil edecek bir vitrin olarak her yönüyle dekore edilmeli ve uluslararası ölçekte saygınlığı artırılmalıdır. Bu kapsamda kent baştan aşağı parkları, caddeleri, bulvarları, meydanları, heykelleri, müzeleri, sanat-kültür merkezleri, tiyatro, sinema, opera ve bale salonları, konferans merkezleri, spor tesisleri, kent mobilyaları, aksesuarları, bitkileri, eğlence, kültür sanat merkezleriyle estetik bir güzelliğe kavuşturulmalıdır. Ayrıca son dönemde sıkça gündemde yer alan Disneyland, EXPO, büyük bir hayvanat bahçesi veya safaripark, botanik parkı, alışveriş festivalleri ve fuar alanları projelerinin kararlılıkla gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.

Ayrıca, Ankara’nın Başkent olma niteliği dikkate alınarak kapsamlı bir programla “Ankara’nın Diploması Başkenti” olma niteliği güçlendirilmelidir. Bu kapsamda uluslararası nitelikteki siyasi, diplomatik, ekonomik ve sosyal amaçlı toplantıların Ankara’da gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca, bilimsel nitelikli kongre ve sempozyumlar ile uluslararası olimpiyatlar, festivaller, olimpiyatlar ve kültür-sanat organizasyonlarının Ankara’da gerçekleştirilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Hizmetler sektörünün önemli bir alt sektörü “*eğitim*”dir. Ankara ise eğitim sektöründe halen Türkiye’nin en gelişmiş kentidir. *Ankara’nın eğitim sektörünün gelişmişliği dikkate alınarak “Ankara Uluslararası Ölçekte Üniversite ve Eğitim Merkezi” olarak planlanmalıdır.* 2003 yılında DPT tarafından 6 adet temel eğitim göstergesi kullanılarak yapılan eğitim sektörü gelişmişlik endeksine göre Ankara 81 il arasında 1’inci sırada yer almaktadır. Bir üniversite ve bilim kenti olan Ankara’da dört devlet üniversitesi ve yedi adet vakıf üniversitesi bulunmaktadır. Ayrıca, çok sayıda yüksek okul ve araştırma enstitüsü bulunmaktadır. Ankara’da bulunan üniversiteler, bünyelerinde yaralan fakülte ve bölümlerin çeşitliliği ve çok sayıda bölümün uluslararası kabul gören nitelikleri, öğretim üyesi yetiştirme güçleri ve öğretim üyesi ve yardımcılarının sayısı yönünden de ülkemizin en seçkin üniversitelerindedir. Ankara’daki yüksek eğitim kurumlarında lisans ve lisansüstü eğitim gören 150 binin üzerinde öğrenci bulunmaktadır.

Ankara için geliştirilecek kalkınma stratejileri, planları ve uygulamaları çerçevesinde; Ankara’nın üniversite ve yüksek öğrenim alanlarındaki

potansiyelinin harekete geçirilmesi öncelikle ele alınması gereken konuların başında gelmektedir. Bu kapsamda, Ankara'daki üniversitelerin, tüm alt ve üstyapı eksikliklerinin giderilerek yüksek öğrenim alanında rekabet gücünün yükseltilmesi, uluslararası öğrenci pazarında tanıtımının yapılması ve Ankara'nın uluslararası ölçekte bir eğitim merkezi haline getirilmesine yönelik çalışmalar önem taşımaktadır.

Hizmetler sektörünün bir diğer bileşeni “sağlık sektörü”dür. 2003 yılında DPT tarafından 5 adet temel sağlık göstergesi kullanılarak yapılan sağlık sektörü gelişmişlik endeksine göre, Ankara İli eğitimde olduğu gibi, 81 il arasında 1'inci sırada yer almaktadır. Ankara sağlıkta da Türkiye'nin en önemli merkezidir. Ankara'nın sağlık alt yapısının Türkiye ortalamasından daha iyi olmasının en önemli nedenlerinden biri çok sayıda üniversite tıp fakültesinin olmasıdır. Bu yönüyle Ankara, sağlık turizmi açısından ciddi bir avantaja sahip bulunmaktadır. Başkent Ankara; koruyucu hekimlik kuruluşları, tıp merkezleri ve hastaneleri ile her anlamda ülke sağlığının başkentidir. Zira, Ankara'daki sağlık kurumları yalnız Ankara ve çevresinde yaşayan insanlara değil, bütün Türkiye'ye hizmet vermektedir.

Ankara için geliştirilecek kalkınma stratejileri, planları ve uygulamaları çerçevesinde; sağlık potansiyelinin ülke sınırlarını aşacak şekilde değerlendirilmesi ve *Ankara'nın uluslararası ölçekte bir sağlık merkezi yapılması* önem arz etmektedir. Bu kapsamda, Ankara'daki devlet, üniversite ve özel hastanelerin altyapıları geliştirilerek ve hizmet kapasiteleri yükseltilerek uluslararası tanıtımının yapılması, üniversite hastanelerinin uluslararası ölçekte hizmet verir hale getirilmesi ve Ankara'nın küresel ölçekte bir sağlık merkezi haline getirilmesine yönelik çalışmalar önem taşımaktadır.

Özetle, Ankara'da hizmet sektörünün üretici alanlarında gelişme durağanlaşırken, daha çok alışveriş merkezlerine (AVM) bağımlı olarak perakende ticaret sektöründe bir hareketliliğin olduğu dikkat çekmektedir. Oysa, Başkent Ankara eğitim, sağlık, turizm, kültür-sanat ve Ar-Ge alanlarında önemli bir potansiyeli barındırmaktadır.

4.4. Sanayi Sektörü

2003 yılında yayımlanan İller İtibarıyla SEGE sıralamasına göre Ankara, genel gelişmişlik düzeyi itibarıyla 81 il içerisinde 2'nci sırada yer almakta iken, Sanayi Sektörü Gelişmişlik sıralamasında 6'ncı sırada yer almaktadır. Sanayi sektörü gelişmişlik sıralamaları Ankara'nın sanayi

sektöründe gerilerde kaldığını göstermektedir. 1987-2001 döneminde yıllık ortalama GSYH sektörel büyüme hızları incelendiğinde Türkiye’de sanayi sektörü büyüme hızının yüzde 3,5 olduğu görülmektedir. Oysa Ankara’da bu oran yüzde 1,9’da kalmaktadır. (Çizelge 2). Ayrıca, Ankara sanayisinin il ekonomisi içerisindeki payı ilin nüfus büyüklüğü ile karşılaştırıldığında oldukça küçük bir oranda kalmaktadır. Tablo 1’de de görüldüğü üzere 2001 yılı itibarıyla Ankara’nın toplam GSYH değeri içinde sanayi sektörünün payı yüzde 13’tür. Oysa Türkiye ortalaması yüzde 26 düzeyindedir. GSKD göstergeleri ise 2000’li yıllarda Ankara sanayisinin il içi payının arttığını göstermekle beraber, halen Türkiye ortalamalarının altında kalmaktadır.

Ankara sanayisi 2000’li yıllarda gelişme eğilimine girmekle birlikte, Ankara ihracatı halen ithalatın gerisinde kalmaktadır. Tablo 2’den de izlenebileceği üzere Ankara’dan yapılan ihracat 2005’te 2,6 milyar dolar iken, 2009’da yaklaşık 2 katlık artışla 4,9 milyar dolara ulaşmıştır. Ankara ihracatının Türkiye toplam ihracatı içindeki payı ise yüzde 6,2’den yüzde 6,9’a çıkmıştır. Diğer yandan ithalat değerleri ise Ankara’da ihracatın oldukça önünde yer almıştır. 2005’te Ankara’nın yaptığı ithalat 10,2 milyar dolar iken, bu rakam 2009’da 16,5 milyar dolara erişmiştir³. İthalatın Türkiye içindeki oranı ise yüzde 8,8’den 11,7’ye yükselmiştir. Ankara’da ihracat değerlerini yükseltmenin öncelikli yolu bilinçli bir sanayi programı ile sanayide atılım gerçekleştirilmesidir. Kentin, katma değeri yüksek üretim alanlarına yönelerek Türkiye ihracat pastası içindeki payının artırılması önem taşımaktadır. Ankara’nın üniversite, teknopark ve Ar-Ge potansiyeli dikkate alındığında, kentin yüksek teknolojiye dayalı alanlarda sanayi atılım için önemli bir altyapı sunduğu söylenebilir.

³ 2010 yılında ise Ankara’nın ihracatı 5,6 milyar dolara, ithalatı ise 19 milyar dolara çıkmıştır. Ankara ihracatının içinde en önemli pay yüzde 75,9 pay ile sanayi sektörüne (4,3 milyar dolar) aittir. Sanayi sektörünü yüzde 10,8 ile madencilik (608 milyon dolar) ve yüzde 5,5’lik payı ile tarım sektörü (312 milyon dolar) izlemektedir. Sanayide ihraç kalemlerini ağırlıklı olarak makine ve aksamları, demir-çelik ürünleri ile taşıt araçları ve yan sanayi sektörü ürünleri oluşturmaktadır. Ankara’nın en çok ihracat yaptığı ülke Çin (440 milyon dolar), ABD (332 milyon dolar) ve Libya’dır (316 milyon dolar). 2010 yılında Ankara’nın 19 milyar dolarlık ithalatı içinde en büyük payı 8,8 milyar dolar ile işlem görmemiş yakıt ve yağlar almaktadır. BOTAS’ın Türkiye geneli için yaptığı ithalatın merkezinin Ankara’da bulunması Ankara ithalatını da yükseltmektedir. BOTAS’ın ithalatı çıkarıldığında Ankara ithalatının toplamı 10,3 milyar dolardır..

Tablo 2: Ankara'nın İthalat ve İhracat Değerleri

Yıllar	İhracat		İthalat	
	İhracat Değeri (Milyon \$)	Ankara/TR %	İthalat Değeri (Milyon \$)	Ankara/TR %
2005	2,6	6,2	10,2	8,8
2006	3,6	6,2	14,0	10,0
2007	4,2	6,1	16,8	9,9
2008	5,3	6,7	23,3	11,5
2009	4,9	6,9	16,5	11,7

Kaynak: DTM-TÜİK.

Gerçekten de Ankara yüksek teknolojiye dayalı işkollarında gelişme açısından önemli bir potansiyel sunmaktadır. Zira, Ankara dünya standartlarının üzerinde üniversiteleri, bu üniversitelerden mezun olan yetişmiş insan gücü, araştırma merkezleri, teknoparkları, kamunun öncü sanayi kuruluşları ve organize sanayi bölgeleri ile sanayi sektörünün gelişmesi açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Ankara'nın mevcut bilim-teknoloji ve insan kaynakları altyapısı da Ankara'nın sanayi sektöründe rekabet gücünün artırılabilmesi için önemli bir potansiyelin olduğuna işaret etmektedir. Örneğin, Ankara'da kurulu 11 üniversitede 6000 civarında tam zamanlı öğretim üyesi görev yapmaktadır. Üniversite mezunlarının 22 yaş üzeri nüfusa oranına bakıldığında ise Ankara yüzde 16,86'lık oran ile Türkiye ortalamasını ikiye katlamaktadır. 2003 SEGE eğitim sektörü gelişmişlik sıralamasında da Ankara 81 il içinde birinci sırada yer almıştır. Güçlü insan kaynağı barındıran Ankara üniversitelerinin potansiyelini, Ankara'nın ekonomik büyümesi ve rekabet gücünün artırılması yolunda azami ölçüde değerlendirebilmek için üniversiteler ile sanayi arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, yerseçimi tartışmaları devam etmekte olan "*bilişim vadisi projesi*"nin Ankara'da kurulması Ankara sanayisinin atılım yapması açısından büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte bilişim vadisi, teknoloji geliştirme bölgesi veya teknopolis gibi yüksek teknolojiye dayalı sanayi altyapı projeleri için önemli bir altyapı sunan Ankara'nın yerine, benzeri projelerin başka bölgelerde kurulması Ankara sanayisinin gelişimi açısından da olumsuz etkileri olacağı görülmektedir.

Tüm bu veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde Ankara'nın yüksek teknolojiye dayalı üretim alanlarında yoğunlaşmış sanayi birimlerinin oluşturduğu bir sanayi odağına dönüştürülmesini amaçlayan bir atılım stratejisinin uygulamaya konulması gereğini ortaya çıkarmaktadır. Zira, Ankara stratejik bir perspektifle ele alındığında “*Yüksek Teknolojiye Dayalı Sanayisiyle Uluslararası Ölçekte Rekabet Edebilen Bir Başkent*” niteliği kazanabilecek önemli potansiyellere sahiptir. Ankara’da ayrıca yüksek teknolojiye dayalı alanlarda faaliyet gösteren işletmelerin konumlanacağı “*Bilişim Vadisi veya Teknopolis Projesi*” dikkate alınmalıdır.

4.4.1. Ankara'nın Bilişim Vadisi veya Teknopolis Projesi

Açısından Avantajları

Ankara’da önemli bir gelişme düzeyi gösteren ve görece yerli sermaye ağırlıklı savunma sanayi sektörü, bilişim vadisi açısından önemli bir sektörel altyapının varlığına işaret etmektedir. Bu kapsamda özellikle Ankara’da bulunan teknokentlerde yer alan ihtisaslaşmış Ar-Ge firmaları, TAİ, Havelsan, Aselsan, Roketsan gibi yerli üretici firmalar yanında ABD, Avrupa Ülkeleri ve İsrail menşeli üretici firmalar için de Ar-Ge faaliyeti yürütmektedir. Bu sektörde gelecekte teknoloji ve üretim kapasitelerini geliştirerek küresel ölçekte rekabet gücünü artırma imkanı bulunan yerli firmaların olması, yabancı ülke firmaları için yapılan çalışmalarda elde edilen bilginin geliştirilerek yerli firmalarca rekabet avantajına dönüştürülme fırsatı sunmaktadır. Diğer taraftan, büyük ölçüde yabancı sermaye girişimlerine ve ortaklığına dayanan, yerli sermaye payının rekabetçi olmaktan çok ortak veya sektörün Ar-Ge ve organizasyonel yenilikleri üreten değil kullanan bir şekilde konumlandığı otomotiv veya finans gibi sektörlerde bu olanak daha sınırlı olabilecektir.

Yabancı firmaların tekelinde olmayan ve yerli firmaların rekabet gücünün olabileceği ya da doğrudan veya dolaylı olarak Ar-Ge faaliyetlerinin kamu tarafından desteklediği bir model oluşturulması bu kapsamda önem taşımaktadır. Bu tür sektörlerde edinilen tecrübe diğer sektörlerle aktarılabilir. Bu kapsamda Ankara’da oluşan makine üretimi, malzeme bilimleri ve iletişim teknolojilerinin gelişimiyle de beslenen başta savunma sanayi olmak üzere, kamu hizmetlerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere giderek gelişen, üniversitelerin Ar-Ge altyapısı ve becerisini kullanarak güçlenen ve giderek mal ve hizmet üretimi ile daha fazla eklemlenen Ankara’daki Ar-Ge yapısının bozulmamasına özen

gösterilmelidir. Bu nedenle her ne kadar orta vadede Ankara'da da bir bilişim vadisi yapısı öngörülse de kısa vadede İstanbul ve çevresinde Ankara'dakine oranla daha büyük avantajlarla donatılmış yapıların oluşturulması veya bununla ilgili haberlerin çıkarılması firmaların yer seçimi ve yatırım kararlarını etkileyebilecek, Ankara'da olgunlaşan ve verimliliği giderek artan Ar-Ge ve üretim yapısını ve bu dolayısıyla bu alanda ülkenin rekabet gücünü olumsuz anlamda etkileyecektir (Ankara Kalkınma Ajansı, 2011).

Bilişim Vadisi projesinin başarısı için temel girdilerden birisi de yereldeki "insan kaynakları"dır. (Tablo 3, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (DPT,2003) çalışmasında en üst 6 sırada yer alan illerde yaşayan çalışma çağındaki nüfusun eğitim seviyesini ortaya koymaktadır.)

Tablo 3: Yüksek Eğitim Göstergelerinde İnsan Kaynakları

	Yüksek Okul veya Lisans (YO-L)	Yüksek Lisans (YL)	Doktora (DR)	15+ Yaş Nüfus	(YO-L) (Binde)	YL Oranı (Binde)	Dr Oranı (Binde)
Ankara	523.206	50.557	19.430	3.297.396	158,7	15,3	5,9
Eskişehir	63.519	4.169	2.110	541.703	117,3	7,7	3,9
İstanbul	953.089	97.936	26.384	9.097.979	104,8	10,8	2,9
İzmir	324.333	19.063	8.006	2.764.535	117,3	6,9	2,9
Kocaeli	94.931	5.089	1.375	1.059.460	89,6	4,8	1,3
Bursa	154.967	7.661	2.267	1.779.465	87,1	4,3	1,3

Tabloda iller bazında çalışma çağındaki (15-64 yaş) nüfusla ilgili veriler alınmıştır.

Tabloda görüldüğü üzere, Ankara yüksek öğrenimin tüm alanlarında diğer büyük illerimizle karşılaştırıldığında, oransal olarak önde yer almaktadır. Özellikle de araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) faaliyetleri için önem arz eden yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim almış kişi sayısının işgücüne oranı diğer illere göre yüksektir. Bunun yanında, teknopark çalışmaları ülkemizde 2001 yılında ilk defa Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde başlamıştır. Bugün ise 28'i faaliyete geçmiş 39 teknoparktan 6'sını barındıran Ankara, bu konuda liderliği elinde bulundurmaktadır (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2010).

Ayrıca, 1981-2006 döneminde ülkemizde adresli toplam akademik yayın sayısına baktığımızda Ankara 61.458 yayınlı, İstanbul (40.006) ve İzmir'in (12.772) önünde birinci sırada yer almaktadır (Ankara Kalkınma

Ajansı, 2011). Nüfus bakımından İstanbul'un çok gerisinde olan Ankara'nın kişi başına düşen yayın sayısı parametresine bakıldığında bu konudaki liderliğinin daha da açılarak sürdüğü şehrin bilimsel kapasitesinin başka bir göstergesidir. Aşağıdaki çalışma ile Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezinin de (EDAM) tespit ettiği üzere Ankara'nın İstanbul ve İzmir'den daha rekabetçi olmasının nedeni şehrin yaratıcılıkta İstanbul'dan daha başarılı istatistiklere sahip olmasıdır (EDAM, 2009).

Bilişim Vadisi projesinin başarısı için temel girdilerden bir diğeri de yerel rekabet düzeyi ve yaratıcı sermaye potansiyelidir. EDAM'ın gerçekleştirdiği ve 2009 yılında yayımlanan "Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi" çalışması Türkiye'deki illeri çeşitli kıstaslara dayanarak rekabetçilik alanında bir sıralamaya oturtmaktadır. Söz konusu çalışma ile illerin rekabet gücüne etki eden faktörlerden hangilerinde daha ileride oldukları, hangilerinde ise nispeten geri kaldıkları da ortaya konulmaktadır. Rekabet endeksinin oluşturulması çalışmasında, rekabet gücüne etki eden faktörler aşağıda altı ayrı başlık (alt endeks) altında toplanmıştır. Bunlar sırasıyla: Ekonomik canlılık ve etkinlik, Emek piyasası, Yaratıcılık, İnsan sermayesi, Sosyal Sermaye ve Fiziki altyapı. Bahse konu çalışmaya göre Türkiye'nin en rekabetçi altı ili ve bu illerin rekabetçilik endeks değerleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Sıra	İl	Endeks değeri
1	Ankara	100
2	İstanbul	97,8
3	İzmir	87,3
4	Kocaeli	80,8
5	Eskişehir	80,5
6	Bursa	78,8

Alt endeksler bazında bu sıralama incelendiğinde Ankara'nın temel avantajının yaratıcı sermaye endeksinden kaynaklandığı görülmektedir. Aşağıdaki tabloda söz konusu endeks açısından Türkiye'deki ilk oniki il sıralanmıştır:

Sıra	İl	Endeks değeri
1	Ankara	100
2	İstanbul	56,7
3	Eskişehir	45
4	Erzurum	38,5
5	Kocaeli	36,9
6	Kayseri	34,9
7	Sakarya	33,2
8	Bursa	33,1
9	İzmir	31,9
10	Çankırı	28,6
11	Çanakkale	28,2
12	Bilecik	27,3

Yaratıcı Sermaye Endeksi sıralaması yapılırken kullanılan değişkenler aşağıda sıralanmıştır: 1000 kişi başına teknik eleman, Ar-Ge harcamalarının çıktı içindeki payı, Kişi başı akademik yayın sayısı, Kişi başı tescilli patent sayısı ve Kişi başı patent başvuru sayısı. Tabloda da görüldüğü üzere yaratıcı sermaye endeksi sıralamasında ilk sırada yer alan Ankara ili ile ikinci sırada yer alan İstanbul arasında 43,3 puanlık bir fark vardır. Diğer tüm illerle Ankara arasındaki fark 55 puanın üzerindedir. Söz konusu endeks oluşturulurken kullanılan değişkenlerin, Bilişim Vadisi Projesi'nin misyonu içerisinde sıklıkla tekrarlanan inovasyon kavramı açısından önem arz ettiği düşünülmektedir.

4.5. Tarım Sektörü

Ankara tarımı 1980 sonrası dönemde hızla gerilemektedir. 1987-2001 dönemini içeren 14 yıllık kesit buna ilişkin önemli ipuçları vermektedir. Anılan dönemde Türkiye tarımının yıllık ortalama büyüme hızı yüzde 0,8 iken, Ankara tarımı -2,8 oranında gerilemiştir. Bu durum Ankara'nın ilçelerinin kapsayan zengin tarım potansiyelinin yeterince değerlendirilemediğini göstermektedir. Ankara tarımının gerilemesi, ilin kırsal kesiminin ve ilçelerinin hızla yoksullaşmasına ve kırdan kente göç etmesine neden olmaktadır. Ankara ilçelerindeki sosyo-ekonomik gerileme Tablo 9'da yer alan ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamalarında da görülmektedir.

Ankara'nın kırsal nüfus başına bitkisel üretim değerleri de, canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler değerleri de Türkiye ortalamalarının oldukça altında kalmaktadır. 2008 yılı itibarıyla kırsal nüfus başına bitkisel üretim, canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler değerleri kalemlerinden oluşan toplam tarımsal üretim değerleri sepetinde Türkiye'nin değeri 1613 TL iken, Ankara 620 TL'lik değeri ile bunun yarısına bile ulaşamaktadır. Mevcut veriler Ankara'da tarımsal verimin ve tarımdan elde edilen kişi başına gelirin düşük olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 6. Tarımsal Üretim Değerleri (2008, Kişi Başına TL)

	Bitkisel Üretim	Canlı Hayvanlar	Hayvansal Ürünler	Toplam
Ankara	379	106	135	620
Türkiye	923	357	333	1.613

Kaynak: TÜİK

Ankara tarımında verimliliği yükselterek kırsal kesimin refahını artıracak tarımsal politikalar ile kırsal kesimde ve ilçelerde tarım dışında ekonomik faaliyetleri geliştirmeyi amaçlayan kırsal kalkınma politikaları Ankara için önceliğini korumaktadır. Bu kapsamda değerlendirilmesinde yarar görülen politikalar şunlardır:

- Tarımsal ürünlerin katma değerini artıracak evde veya yerelinde işleme benzeri uygulamalara önem verilmelidir.
- Yöresel tarım ürünlerinin üretimi teşvik edilmelidir. Bu kapsamda dünyaca ünlü Ankara tiftik keçisi, Angora tavşanı, Ankara Balı, Ankara armudu, Ayaş dudu, domatesi gibi yerel ürünlerin üretimi ve pazarlanması konusunda projeler geliştirilmelidir.
- Tarımda ürün çeşitliliğine giderek hububata bağımlılık azaltılmalı ve 5 milyona yaklaşan Ankara pazarına çeşitlenmiş ürünler ile girilmelidir.
- Ankara Metropolü ile ilçelerin ve kırsal kesimin ulaşım bağlantıları iyileştirilmelidir.
- Ekonomik faaliyetlerin ve yeni kurulacak organize sanayi bölgesi (OSB) ve küçük sanayi sitesi (KSS) projelerinin ilçelere ve kırsal kesime desantralizasyonu teşvik edilmelidir.

- Yeni kurulacak yüksek eğitim kurumlarının (üniversite, fakülte ve MYO) başta Ayaş ve Beypazarı gibi eğitim düzeyi yüksek ilçelere kurulması sağlanmalıdır.
- Kamu yatırımları ile BEL-DES ve KÖY-DES projelerinden Ankara ilçelerinin ve kırsal kesiminin daha yüksek oranlarda faydalanması sağlanmalıdır.
- Kırsal kesimde ve ilçelerde 4,7 milyona ulaşan Ankara nüfusu için günübirlik gezi ve dinlenme olanakları sağlanmalıdır. Bu kapsamda kırsal kesimde küçük aile işletmeleri tarzında pansiyonlar, restoranlar, kafeler açılmalıdır. Ayrıca, kaplıca-sağlık turizmi, agro-turizm, yayla turizmi gibi potansiyeller değerlendirilmelidir.
- Ankara'dan ilçelere gelip ev yaptırmak, bağ-bahçe kurmak, kültür-turizm tesisleri kurmak isteyenler teşvik edilmelidir.
- Kırsal kesimde altyapısı hazırlanmış geniş alanlarda Hobi Bahçeciliği desteklenmelidir.

4.6. İstihdam Göstergeleri

Ankara, 2008 yılı itibarıyla işsizlik oranında Türkiye ortalamasının üzerinde yer almaktadır. 2008 yılında Ankara'nın işsizlik oranı yüzde 11,8 iken, Türkiye'de işsizlik oranı yüzde 11 düzeyindedir. Ankara'nın işgücüne katılma ve istihdam oranları da Türkiye ortalamasının altındadır. Başkent Ankara'nın istihdam oranları kentin ekonomik dinamizmini göstermesi açısından önem taşımaktadır ve mevcut veriler bu açıdan üzerinde düşünmeyi gerektirmektedir.

Tablo 7. İşgücüne Katılma ve İşsizlik Oranları, 2008, (2009) Yüzde

İller	İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı
Ankara	45.0 (44.9)	11.8 (13.6)	39.7
Türkiye	46.9 (47.9)	11.1 (14.0) TR sıralaması 13	41.7
TR-Şubat 2010	47.5		40.7

Kaynak:TÜİK

Not: () Parantez içindeki rakamlar 2009 yılına aittir.

2009 yılında yaşanan ekonomik krizle birlikte işsizlik oranlar daha da yukarı çıkmıştır. Türkiye'de işsizlik ortalaması yüzde 14'e ulaşırken, Ankara'nın oranı ise Türkiye ortalamasının az farkla altında kalarak yüzde

13,6 olarak gerçekleşmiştir. Günümüzde işsizlik, Ankara'nın en önemli sorunlarından biridir. Yüksek işsizlik oranlarına sahip olan Ankara ülkemizin en sorunlu işsizlik havzalarından birisi durumuna gelmiştir. İşsizlik oranlarının genel olarak geri kalmış kent ve bölgelerde yüksek olduğu, diğer yandan büyük kentlerde azaldığı bilinmektedir. Bu nedenle büyük kentler çekim merkezidir ve büyüme odaklarıdır. Oysa Ankara, bir büyük kente, bir başkente yakışmayacak ölçüde yüksek işsizlik oranlarına sahiptir.

Yoksulluk verileri de Ankara'nın İstanbul'a oranla yüksek yoksulluk oranlarına sahip olduğunu göstermektedir. 2003 yılı itibarıyla Ankara'da yoksul oranı yüzde 10,23 iken, bu oran İstanbul'da yüzde 5,28 düzeyindedir. Antalya, Burdur ve Isparta'dan oluşan Düzey 2 Bölgesinde de yoksulluk oranları yüzde 7,4 oranıyla Başkent Ankara'nın altında kalmaktadır (Türk-İş, 2008). Ankara'da ekonomik gerileme ve işsizlik ile yoksulluk arasında ilişki olduğu görülmektedir. Bir yandan tarımda gerileme ve kırsal kesimde istihdam sorunları, diğer yandan ekonomik durgunluk nedeniyle yeterli istihdam yaratılamaması neticesinde ortaya çıkan yüksek işsizlik oranları neticesinde kentte sosyal sorunlarda da artış yaşanmaktadır.

Diğer yandan geri kalmış kentler ve bölgeler ile çevre ilçe ve kırsal kesimden ise yoğun bir göç baskısıyla Ankara nüfusu artmakta, istihdam yaratılamayan bir ortamda kayıt dışı ekonomi ve enformel sektöre kayış yaşanmaktadır. Artan nüfus baskısı ile kent ekonomisinde yaşanan sorunların birleştiği bir ortamda, göç eden kesimlerin kentle, kent kültürüyle bütünleşmesi, diğer bir deyişle kentlileşmesi güçleşmektedir. Artan kentsel yoksulluk ve işsizlik yanında çözülen değerler sistemi özellikle şehrin yeni sakinlerinde uyum sorunları yaşanmasına neden olmaktadır. Tüm bu tablonun kente getirdiği yeni maliyet ise kentsel yaşam kalitesinin azalması, Ankaralılarda huzur ve güvenlik hislerinin hızla ortadan kalkmasıdır. Artan trafik ve ulaşım sorunları⁴, gürültü ve çevre

⁴ 2008 yılı TÜİK verilerine göre Ankara'da trafik kazaları oldukça yüksek orandadır. 2008 yılı itibarıyla Türkiye'deki toplam kaza sayısının yüzde 12,3'ü Ankara'da gerçekleşmiştir.

kirliliği, çarpık yapılaşma ve kentsel altyapı hizmetlerinde yaşanan eksiklikler ise kentsel yaşam kalitesini daha da aşağıya çekmektedir.

4.7. İller ve İlçeler İtibarıyla Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksleri (SEGE) ve Rekabet Endeksleri

Ülkemizde illerin, ilçelerin ve bölgelerin ekonomik ve sosyal gelişmişlik performansını ölçen temel gösterge “*Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksleri (SEGE)*”dir. DPT tarafından yayınlanan ve kamuda geniş bir kullanım alanı olan SEGE verileri, çok sayıda değişkenden oluşan geniş bir veri sepetini içermektedir. İller bazında yapılan en son SEGE çalışmaları DPT tarafından 1996 ve 2003 yıllarında yapılmıştır. Genel SEGE Endeksi itibarıyla her iki yılda da Ankara, İstanbul’dan sonra Türkiye’nin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi açısından 2’nci ili olarak ortaya çıkmıştır.

Tablo 8: İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralamaları,

İller	76 İl İçinde Gelişmişlik Sıralaması (1996)	81 İl İçinde Gelişmişlik Sıralaması (2003)
Ankara	2	2

Kaynak: DPT 1996; 2003

Genel bir bakışla bu sıralama gayet anlamlıdır. Ancak, genel endeksi belirleyen ve 58 adet ekonomik ve sosyal göstergeden oluşan sepete daha yakından bakıldığında, çok sayıda göstergede Ankara’nın ülke genelindeki 81 il içerisindeki sıralamalarda oldukça gerilerde yer aldığı görülmektedir. Özellikle aşağıdaki göstergelerde Ankara’nın sıralamalarda oldukça gerilerde kaldığı görülmektedir:

- Sanayi işkolunda çalışanların toplam istihdama oranı düşüktür,
- Fert başına GSYİH oranı düşüktür,
- Fert Başına Kamu Yatırımları miktarı düşüktür,
- Fert Başına Teşvik Belgeli Yatırımlar miktarı düşüktür,
- Kırsal yerleşmelerde asfalt yol oranı oldukça düşüktür,
- Yeterli içme suyu götürülen nüfus oranı düşüktür,
- TCK asfalt yol oranı oldukça düşüktür.

2003 yılında yapılan SEGE sıralamasında iller ve bölgeler bazında sanayi, eğitim ve sağlık sektörlerinin gelişmişlik düzeyleri de ölçülmüştür.

Buna göre Ankara, 81 il içinde Sanayi Sektörü Gelişmişlik Sıralamasında altıncı sırada yer alırken eğitim ve sağlık sektörleri gelişmişlik sıralamalarında birinci il olarak belirlenmiştir. Sektörel SEGE sıralamalarında Ankara'nın aldığı değerler yukarıda bölümlerde yapılan değerlendirmeler ile tutarlıdır. Ankara'da sanayi, Ankara'nın potansiyelleri ve nüfus büyüklüğü ölçüsünde gelişmemiştir. Diğer yandan yüksek teknolojiye dayalı sanayi işkolları ile eğitim ve sağlık alanlarında atılım gerçekleştirmek için gelişmiş bir beşeri sermaye yapısına sahiptir.

Ankara'nın kırsal kesiminde ve ilçelerinde yaşanan ekonomik gerileme ise ilçeler bazında yapılan SEGE sıralamalarına yansımaktadır. Tablo 9'daki sıralamalar Ankara'nın metropolitan merkezi ile ilçelerin ve kırsal kesimin arasında uçuruma varan gelişmişlik dengesizlikleri olduğunu göstermektedir. DPT tarafından en son 2004 yılında yapılan İlçeler İtibarıyla Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Endeksi çalışmasında Ankara'nın ilçelerinin yer aldığı tabloya bakıldığında, ülke genelinde toplam 872 ilçe içerisinde Bala'nın 601'inci sırada, Haymana'nın 585'inci sırada, Kalecik'in 435'inci sırada, Evren'in 355'inci sırada, Güdül'ün 350'nci sırada, Çamlıdere'nin 307'nci sırada yer aldığı görülmektedir. Endeks sıralamasındaki 3'üncü ve 4'üncü derece gelişmişlik gurubunda yer alan ilçeler Türkiye ölçeğinde az gelişmiş ilçe niteliği taşımaktadır. Tüm bu veriler Ankara'nın ilçelerinin ve kırsal kesiminin Ege'nin, Trakya'nın, Akdeniz'in ve hatta doğu bölgelerimizin bile gerisinde kaldığını göstermektedir.

Tabloda dikkat çeken bir diğer sorun, 1996'dan 2004'e uzanan süreçte Ayaş, Çamlıdere, Kalecik, Haymana ve Bala gibi tarihi ilçelerin daha da alt sıralara gerilemeleridir. Ankara'nın ekonomik gerilemesine koşut olarak genel olarak Ankara ilçelerinin ülke sıralamalarında gerilediği belirtilebilir. Gerileme özellikle tarihi ilçelerde daha da dikkat çekmektedir. Bu durum Ankara kırsalında tarımın hızla gerilemesi, işsizlik ve tüm bunların neticesinde göç ve nüfus kaybından kaynaklanmaktadır.

Tablo 9. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi Sıralamalarında Ankara İlçeleri

İlçe	1996	2004	Gelişmişlik Gurubu
	Gelişmişlik Sırası (858 İlçe)	Gelişmişlik Sırası (872 İlçe)	
Kazan	106	48	2
Elmadağ	101	92	2
Akyurt	266	94	2
Polatlı	95	105	2
Çubuk	104	129	2
Beypazarı	137	158	2
Şereflikoçhisar	154	185	3
Nallıhan	214	202	3
Kızılcahamam	241	249	3
Ayaş	195	253	3
Çamlıdere	190	307	3
Güdül	368	350	3
Evren	482	355	3
Kalecik	370	435	3
Haymana	505	585	4
Bala	504	601	4

Kaynak: DPT

Ankara’da özellikle Büyükşehir (Merkez İlçe) ile diğer ilçeler arasında önemli boyutlara ulaşan gelişmişlik farklılıklarını giderecek politikalar önceliğini korumaktadır. Ankara’nın ilçe ve kırsal kesimindeki geri kalmışlık kısır döngüsünü kırmak için buralara yönelik olarak ivedilikle kalkınma politikaları geliştirilmeli ve uygulamaya konulmalıdır. Yukarıda (tarım bölümünde) dile getirilen tarımsal ve kırsal kalkınma politikalarının uygulamaya geçirilmesi bu kapsamda daha da anlam kazanmaktadır.

Ülkemizde son dönemlerde kamu dışında kurumlar tarafından iller bazında rekabetçilik düzeyini ve yaşam kalitesini ölçmek amacıyla çeşitli endeks sıralamaları yapılmaktadır. Bunlardan ilki “*Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (URAK)*” tarafından yapılan “*İllerarası Rekabetçilik Endeksi*”dir. 2008-2009 yılları baz alınarak yapılan bu sıralamada Ankara, DPT SEGE endekslerinde olduğu gibi genel endeks itibarıyla İstanbul’dan sonra en rekabetçi ikinci il olarak belirlenmiştir. Bu araştırmada dört adet alt kategoride de iller sıralamaya tabi tutulmuştur. Buna göre Ankara “Beşeri sermaye ve yaşam kalitesi” kategorisinde 1., “Markalaşma becerisi

ve yenilikçilik” kategorisinde 2., “Ticaret Becerisi ve üretim potansiyeli” kategorisinde 3., “Erişilebilirlik” kategorisinde ise 5. sırada yer almıştır. Bu araştırmada da Ankara’nın beşeri sermaye, eğitim ve Ar-Ge potansiyeli ön plana çıkmaktadır. Diğer yandan ticaret ve erişilebilirlik kategorilerinde ise alt sıralara inmektedir (URAK, 2008-2009).

Bir diğer rekabet endeksi “*Ekonomi ve Dış Politika Araştırmaları Merkezi (EDAM) ve Deloitte Türkiye*” tarafından Şubat 2009’da yapılan rekabet endeksidir. Bu endekste Ankara “İnsani sermaye”, “rekabet”, “yaratıcı sermaye” ve “sosyal sermaye” kategorilerinin herbirinde birinci sırada yer almaktadır. Diğer yandan “Emek Piyasası” kategorisinde ikinci, “Fiziki Altyapı” kategorisinde dördüncü, “Ekonomik etkinlik ve canlılık” kategorisinde ise dokuzuncu sırada yer almaktadır.

Sosyo-ekonomik gelişmişlik ve rekabet endeksleri sıralamalarının gösterdiği sonuç, Ankara’nın gelişmiş eğitim, üniversite, Ar-Ge altyapısından kaynaklı olarak beşeri sermaye alanında Türkiye’nin en gelişmiş ili olduğudur. Diğer yandan ekonomik ve ticari dinamik ve fiziki altyapı gibi göstergelerde Ankara alt sıralara gerilemektedir. Ankara’nın beşeri sermaye potansiyelini etkin şekilde kullanacağı alanlarda uzmanlaşması Ankara’nın yeniden dinamik bir ekonomik kalkınma sürecine girmesi açısından önem taşımaktadır.

4.8. Nüfus ve Göç

2009 Yılı Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Ankara’nın toplam nüfusu 4,6 milyonu aşmıştır. İl nüfusunun yüzde 97’si kentlerde yaşamaktadır.

Tablo 10. Demografik Göstergeler (2009)

İller	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine Göre Toplam Nüfus (Bin Kişi)			İl ve İlçe Merkez Nüfusunun Oranı (Yüzde)
	Toplam	İl ve İlçe Merkez	Belde Köy	
Ankara	4.651	4.514	137	97
Türkiye	72.561	54.807	17.754	76
İl / TR (%)	6,4	8,2	0,8	-

Kaynak:TUIK

Tablo 11’de 1960’dan 2009 yılına uzanan süreçte Ankara nüfusunun değişimi gösterilmektedir. 1960 yılında 1.3 milyon nüfusa sahip olan Ankara 2009’da yaklaşık dört katlık bir artışla 4.7 milyona ulaşmıştır. 50 yıllık süreçte Ankara’nın ülke nüfus pastası içindeki payı da artış göstermiştir. 1960’ta ülke nüfusunun yüzde 4.76’sı Ankara’da yaşarken, bu oran 2009’da özellikle göçten kaynaklanan nüfus artışlarıyla yüzde 6,41’e çıkmıştır.

Tablo 11: Nüfus Büyüklüğü Değişimleri (1960-2009)

Yıllar	Ankara İli Nüfusu (milyon kişi)	Türkiye Nüfusu (Milyon Kişi)	Ankara İli Oranı (%)
1960	1.3	27,8	4.76
1970	2.0	35,6	5.73
1980	2.9	44,7	6.38
1990	3.2	56,5	5.73
2000	4.0	67,8	5.91
2009	4.7	72,6	6.41

2008-2009 verileri Ankara’nın Türkiye’de en fazla göç alan illerin başında geldiğini göstermektedir. TÜİK verilerine göre 2008-2009 yılları arasında Ankara’nın verdiği göç 131 bin iken, aldığı göç 168 bindir. Bir yıllık süreçte bile Ankara 37 bin kişilik net göç almıştır ve net göç hızı binde 8 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 12). Bu eğilim son yıllarda giderek artış göstermektedir. Nitekim, ilin ekonomik büyüme değerlerinin durağanlaştığı bir ortamda göçle gelen nüfus artışı ise üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

Tablo 12: Göç Göstergeleri, 2008-2009

İller	Aldığı Göç (Kişi)	Verdiği Göç (Kişi)	Net Göç (Kişi)	Net Göç Hızı (Binde)
Ankara	168.193	131.114	37,079	8,0
Türkiye	2.236.981	2.236.981		
İl/ TR (%)	7,5	5,9		

Kaynak:TUİK

Belirtilmesinde yarar görülen bir diğer konu da istihdam yetersizlikler nedeniyle Ankara'nın yetişmiş insan gücünün başka şehirlere göç etmesidir. Ankara'daki üniversitelerden mezun olan nitelikli insangücü iş bulamadığı için başka şehirlere göç etmek durumunda kalmaktadır. En önemli üretim faktörünün bilgi ve yetişmiş insan gücü olarak öne çıktığı günümüz bilgi toplumu çağında ülkenin en gelişmiş üniversitelerinden mezun olan genç beyinlerin Ankara'da iş bulamayıp başka kentlere göç etmesi kent yöneticilerinin ciddi olarak üzerinde düşünmesi gereken bir konudur.

Ankara'nın yetişmiş insangücü başka kentlere göç ederken diğer yandan, Ankara çevresinde yer alan az gelişmiş il, ilçe ve kırsal kesimlerden ise nitelsiz işgücüne dayalı bir nüfus almaktadır. Göçle gelen nüfus ise enformel istihdam alanlarına kaymaktadır. Bunu engellemek için, yerel kalkınma politikaları ile istihdamın artırılması, il-içi gelişmişlik farklılıklarının ortadan kaldırılması ve il dışından gelen göçün yönetilmesi önem taşımaktadır.

4.9. Bütçe ve Kamu Yatırım Göstergeleri

Ankara ekonomisindeki gerilemenin bir nedeni Ankara'daki başta tarım olmak üzere sanayi ve hizmet tabanının küçülmesi iken, diğer bir neden de Ankara'nın kamu yatırımlarından yeteri ölçüde pay alamamasıdır. "Genel Bütçe Gelir ve Giderleri" ile "Kamu Yatırımları" verilerine bakıldığında Ankara'nın kamu yatırımları ve giderleri açısından hızla gerilediğini görmekteyiz. Ankara genel bütçeye vergiler yoluyla yaptığı katkının yarısını bile alamamaktadır.

Tablo 13 gözden geçirildiğinde 2009 yılı itibarıyla Ankara'nın bütçeye vergilerle yaptığı katkıdan daha küçük bir oranını aldığı görülmektedir.

Tablo 13: Bütçe Gelir ve Giderleri, 2009

	Gelir (Tahsilat) (milyon TL)	Gider (Milyon TL)	Gelirin Gideri Karşılama Oranı (%)
Ankara	28.420	16.686	170,3
Türkiye	215.060	267.275	80,5

Kaynak:DPT

Bu durum gelişmiş kentler için normal bir tablodur. Zira kamu sektörü, bu yolla gelişmiş kent ve bölgelerden, azgelişmiş kent ve bölgelere gelir transferi yapmaktadır. Ancak, aşağıdaki tablolar incelendiğinde Ankara'nın kamu yatırımlarından yeterince yararlanamadığı ve yıllar itibarıyla giderek daha az pay aldığı görülmektedir.

Tablo 14: Kamu Yatırımları, Milyon TL,

Yıllar	Ankara İli Nüfusu (milyon kişi)	Türkiye Nüfusu (Milyon Kişi)	Ankara İli Oranı (%)
2000	410	7.851	5,2
2005	816	23.491	3,5
2009	1.211	35.738	3,4
2010*	1.353	40.957	3,3

Kaynak: Ankara Kalkınma Ajansı,

(*) Planlanan Değer

Başkent Ankara'nın, ekonomik gerileme, işsizlik ve göçle gelen nüfus artışı gibi sorunlar ile karşı karşıya olduğu bir dönemde Ankara'ya yapılan kamu yatırımlarının azalıyor olmasını anlamak güçtür. Kırsal kesiminde önemli sorunları barındıran Ankara'nın KÖYDES projesinden aldığı pay da oldukça düşük bir orandır. Kamu yatırımlarından daha az yararlanma yanında, başta Büyükşehir Belediyesi olmak üzere Ankara belediyelerinin de yüksek borçluluk düzeyleri nedeniyle yatırım yapamadığı bir ortamda Ankara ekonomisinin gerileme sürecinin daha da kronik bir hal alacağı aşikardır.

Tablo 15: 2005-2010 KÖYDES Projesi

İller	Ayrılan Ödenek Tutarı (milyon TL)	Ödeneğin Türkiye İçindeki Dağılımı (%)
1960	79	1,4
1970	5.725	100

Kaynak: DPT

5. Sonuç ve Değerlendirme

Bu makalenin temel amacı Türkiye'nin Başkenti Ankara'nın ekonomisinde son dönemlerde yaşanan durağanlaşma ve ekonomik gerilemeye dikkat çekmektir. Zira, Ankara ekonomisinin 1980 sonrası dönemde büyüme oranı Türkiye ortalamalarının altında gerçekleşmektedir. Bu durum şehrin Türkiye ekonomik pastası içerisindeki payının göreceli olarak azaldığına işaret etmektedir. Diğer yandan şehir göçlerle birlikte nüfus artışı yaşamaktadır. Küçülen ekonomik pasta ve artan nüfus olguları birleştiğinde kentin göreceli olarak yoksullaştığı belirtilebilir. Ankara'nın yaşadığı başlıca sorunları şu şekilde özetleyebiliriz: Başta tarım olmak üzere sanayi ve hizmetler sektörlerinin düşük büyüme performansı veya gerilemesi, kamu yatırımlarından yeterince yararlanamama, bütçeye vergilerle yaptığı katkının ancak yarısını alabilmesi, mevcut potansiyelleri harekete geçirememesi, vizyon, plan, program eksikliği, yerel kurumsal dayanışma, uzlaşma ve işbirliği eksikliği. Ankara lobisinin olmayışı, sahiplenme ve temsilde yaşanan sorunlar.

Bu kapsamda ilin yeniden kalkınma sürecine girebilmesi için kuruluş aşamasında olan Ankara Kalkınma Ajansı'nın işlevsel hale getirilmesi ve ildeki kurumların Kalkınma Ajansı'na sahiplenmesi ve işbirliği içinde çalışması önem taşımaktadır. Ayrıca, Ajansın yönlendiriciliğinde katılımcı bir yaklaşımla her ilçeye ayrı ayrı odaklanan Başkent Ankara Gelişme Planının hazırlanması öncelik taşımaktadır. Başkent Ankara Gelişme Planında ise Ankara'da önemli potansiyeli olan sektörler belirlenmeli ve yeni bir gelişme vizyonu ve kalkınma politikaları saptanmalıdır. Yüksek teknolojiye dayalı sanayisiyle uluslararası ölçekte rekabet edebilen bir Başkent Ankara hedeflenmelidir. Ankara'nın mevcut kültür sanat potansiyeli ve Başkent olma niteliği dikkate alınarak

kapsamlı bir programla “Ankara’nın Kültür, Sanat, Diplomasi Başkenti” olma niteliği güçlendirilmeli ve Ankara’nın turizm pastasındaki payı artırılmalıdır. Ankara ayrıca uluslararası ölçekte eğitim (üniversite), sağlık merkezi ve yüksek teknolojiye dayalı sanayi üretim odağı olarak planlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Ankara Kalkınma Ajansı (2010), **İstatistiklerle Ankara**. Araştırmalar Serisi-1

Ankara Kalkınma Ajansı (2011), **Bilişim ve Ankara**. Araştırmalar Serisi-3

Bulutay T. ve Ersel H. (1969), "Türkiye Milli Gelirinin İller, İmalat Sanayii Gelirinin Ücretler ve Kar arasında Bölünüşü Üzerine Bir Deneme", **SBF Dergisi, Cilt XXIV, No 4**.

Dincer, Bülent (1996), **İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması**. Devlet Planlama Teşkilatı: Ankara.

Dincer, B. and Özaslan M. (2004) **İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması**. Devlet Planlama Teşkilatı: Ankara.

Dincer B., Özaslan M., Kavasoğlu T. (2003) **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması**. DPT: Ankara.

Dincer, Bülent, Özaslan, Metin ve Satılmış, Erdoğan (1996) **İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**. DPT: 2466: Ankara.

Ekonomik ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi-EDAM (2009) **Türkiye için bir Rekabet Endeksi**.

Eraydın, Ayda (2002) **Yeni Sanayi Odakları: Yerel Kalkınmanın Yeniden Kavramsallaştırılması**. ODTÜ Mimarlık Fakültesi: Ankara.

Karakurt, Elif (2004) “Dünya Kenti” kavramına alternatif bir bakış. KEAS Sempozyumu. DPT: Ankara.

Kasarda, John ([1990]1996) The jobs-skills mismatch. In LeGates, R. T. and Stout, F. (eds) **The City Reader**. London and New York: Routledge (pp 306-310).

Knox, Paul L. (1996) Globalisation and urban change, **Urban Geography**, 17, 1, pp. 115-117.

Kültür ve Turizm Bakanlığı-KTB (2009) **Konaklama İstatistikleri-İşletme Belgeli Tesisler**.

Özaslan, Metin (2010) Ankara Ekonomisi Nereye Gidiyor? **Ekonomize ve İş Dünyası Dergisi**, Yıl 3, Sayı 17, s. 52-57

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı-STB (2010) Teknoloji Geliştirme Bölgeleri. <http://sagm.sanayi.gov.tr>

Sassen, S. (1994) **Cities in a World Economy**. Pine Forge Press, Thousand Oaks, London, New Delhi

Sassen, S. (1991) The Global City. reprinted in Fainstein, Susan S. and Campbell, Scott (eds) **Reading in Urban Theory**. Blackwell Publishers, Cambridge, Massachusettes and Oxford UK.(pp. 61-71)

Şenlier, N. ve Eryılmaz, S. S. (2004) Kentlerarası Rekabette İstanbul'un Yeri. **KEAS Sempozyumu**. DPT: Ankara.

Şenyapılı, Tansı (2004) **Baraka'dan Gecekonduya: Ankara'da Kentsel Mekanın Dönüşümü: 1923-1960**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Türk-İş Dergisi (2008), Sayı 381, Eylül-Ekim 2008, ss 22-39

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu-URAK (2008-2009) **İllerarası Rekabetçilik Endeksi Araştırması**.

Yücel, Asuman (1994) **Büyükşehir Yönetimi: İstanbul İçin Model ve İçgöçlerin Yönlendirilmesi**. DPT: Ankara